

מסביב לפרשה

בלק: מעמד הקנאי

הרב יואב פלדמן

במדבר פרק כה

(ז) וַיֵּרָא פִּינְחָס בֶּן-אֱלֵעָזָר בֶּן-אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן וַיִּקַּם מִתּוֹר הָעֵדוּת וַיִּקַּח רֶמֶחַ בְּיָדוֹ

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף פא עמוד ב

משנה. הגונב את הקסוה, והמקלל בקוסם, והבועל ארמית - קנאין פוגעין בו

רש"י מסכת סנהדרין דף פא עמוד ב

קנאין פוגעין בו - בני אדם כשרין המתקנאין קנאתו של מקום פוגעין בו בשעה שרואין את המעשה אבל לאחר מיכן אין מיתתו מסורה לבית דין, והלכה למשה מסיני הוא.

שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק א סימן לח

הנה ודאי האמת כאשר כתבת בשם הגאון ר' שלמה היימאן זצ"ל שלא הותר זה אלא לקנאין, שהוא כדפרש"י בסנהדרין דף פ"א בני אדם כשרים המתקנאים קנאתו של מקום פוגעין בו עיין שם ואם הוא לכוונה אחרת הרי אינו קנאי ולא הותר לו וממילא הוא רוצח ממש שהוא חייב מיתה בעצם כפי שידוע כלפי שמיא אך אינו שייך להרגו בדיני אדם משום דאולי האמת שהוא קנאי, דאף אם לפי אומדן דעתנו אין איש זה ראוי למדרגת קנאי מ"מ אולי אין אומדנא שלנו אמת וספק נפשות להקל.

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף פב עמוד א

איתמר נמי, אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: הבא לימלך - אין מורין לו. ולא עוד אלא, שאם פירש זמרי והרגו פנחס - נהרג עליו. **נהפך זמרי והרגו לפנחס - אין נהרג עליו, שהרי רודף הוא.**

תפשה בבלוריתה, והביאה אצל משה. אמר לו: בן עמרם! זו אסורה או מותרת? ואם תאמר אסורה - בת יתרו מי התירה לך? נתעלמה ממנו הלכה, געו כולם בבכיה, והיינו דכתיב והמה בכים פתח אהל מועד. וכתיב, וירא פנחס בן אלעזר, מה

דף מקורות

ראה? - אמר רב: ראה מעשה, ונזכר הלכה. אמר לו: אחי אבי אבא, לא כך לימדתי ברדתך מהר סיני: הבעל את הנכרית קנאין פוגעין בו! - אמר לו: קריינא דאגרתא איהו ליהוי פרוונקא.

חידושי הר"ן מסכת סנהדרין דף פב עמוד א

קריינא דאגרתא איהו ליהו פרוונקא. יש שואלין היאך אמר משה כך לפנחס שילך ויהרוג והא אמרינן שאם בא לימלך אין מורין לו. והתשובה שמשה לא הורה לו ופנחס לא נמלך בו אלא שהוא הזכיר שמועתו בפני משה והוא השיב לו אם לעשות בו דין לא אמרת כלום ואם לקנא בו עד שאת' אומר לאחרים אמור לעצמך שאין לך ראוי ממך. א"נ שמשה רבינו לא ראה באותה שעה להניח הדבר ברשות המקנאין אלא ראה לרמוז לו רמז על הדבר להוראת שעה בשביל שתעצר המגפה מישראל:

ערוך לנר מסכת סנהדרין דף פב עמוד א

בגמרא א"ל קריינא דאגרתא איהו ליהוי פרוונקא. ק"ק למ"ד בזבחים (קא ב) דנתכהו פנחס קודם מעשה זמרי האיך היה מותר לו להרוג את זמרי הא עובר על לאו דלנפש לא יטמא ואף דבמדרש קחשיב בהדי נסים שנעשו לו שלא מתו כל זמן שנשאם פנחס מ"מ האיך היה יכול לכתחלה לסמוך על זה הא אכתי לא ידע שיעשה לו נס זה ואולי זה באמת היה שאלת פנחס למשה אף שכבר ידע הדין דקנאין פוגעין בו מ"מ היה מסופק אם יפגע הוא בו כיון שהיה כהן ומשה ידע ברוה"ק שיעשה לו נס ולכן השיב לו קריינא דאגרתא כו'. ובזה י"ל מה שהקשה הר"ן איך אמר לו משה כן הא לעיל אמרינן דהבא לימלך אין מורין לו. ולפ"ז י"ל דהיינו דוקא אם בא לימלך אם יש כאן דין מיתה אבל פנחס כבר ידע עיקר הדין דקנאין פוגעין בו ולא היה מסופק רק מפני שהוא כהן וזה שפיר היה משה יכול להורות לו ועיין מש"כ בספרי ערוך לנר ליבמות (ס א):

רמב"ם הלכות איסורי ביאה פרק יב הלכה ו

לא פגעו בו קנאים ולא הלכוהו ב"ד הרי עונשו מפורש בדברי קבלה שהוא בכרת שנאמר כי חלל יהודה קדש י"י אשר אהב ובעל בת אל נכר יכרת י"י לאיש אשר יעשנה ער ועונה, אם ישראל הוא לא יהיה לו ער בחכמים ולא עונה בתלמידים ואם כהן הוא לא יהיה לו מגיש מנחה לי"י צבאות, הנה למדת שהבעל כותית כאילו נתחתן לעכו"ם שנאמר ובעל בת אל נכר ונקרא מחלל קדש ה'.

כתוב שם לראב"ד מסכת סנהדרין דף יז עמוד ב

והראיה שמצא על אסתר שלקחה לו לבת [מגילה דף יג א], ומה אנו צריכין לכך, הלא בעילת גוי לישראלית ובעילת ישראל לגויה מקנאין פוגעין בו הוא [סנהדרין דף פא ב] והוא כחייבי מיתות.

מלחמת ה' מסכת סנהדרין דף יח עמוד א

מעובדא דאמרי' לעיל מסתברא דישראל הבא על הנכרית מיקרי ג"ע משום דקנאין פוגעין בו וה"ל כחייבי מיתות דשייך בהו מיתה וכת כדאיתא לקמן במכילתין אבל הנבעלת מן הנכרי אין פוגעין בה קנאין

אור שמח הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק א

ופשוט דבא על הנכרית בפרהסיא דקנאין פוגעין בו, אם ישבור אז כלי יהא חייב, דלא מקרי דמחויב מיתה לקנאין, כיון דאם יחזור ויהרג להקנאי יהא פטור תו לא מיקרי חיוב נפשות, דאוקי אותו נגד המקנא.

חכמת שלמה אבן העזר סימן טז סעיף ב

[ב] [שו"ע] הבא על העכו"ם אם לא פגעו בו קנאים. נ"ב הנה דין זה דקנאים פוגעים בו מפורש בש"ס ורמ"א בחו"מ סי' תכ"ה דהוי דוקא בשעת מעשה ולא אח"כ והנה נראה לי טעם הדבר דבשלמא במיתת ב"ד דלא מהני תשובה ולכך כיון דעבר עבירה וזדאי דחייב מיתה אבל בזה כיון דבב"ד אינו חייב רק קנאים פוגעים בו וזה הוי רק כעין מיתה בידי שמים ובמיתה בידי שמים מהני תשובה וכיון דקיי"ל באומר ע"מ שאני צדיק גמור אפי' הוא רשע הוי קדושין דילמא הרהר תשו' בלבו א"כ ה"נ דילמא הרהר תשו' בלבו ובשלמא בשעת מעשה לא מהני תשו' דהוי כטובל ושרץ בידו

רמב"ם הלכות איסורי ביאה פרק יב

ואם בא הקנאי ליטול רשות מב"ד להרגו אין מורין לו ואף על פי שהוא בשעת מעשה, ולא עוד אלא אם בא הקנאי להרוג את הבוועל ונשמט הבוועל והרג הקנאי כדי להציל עצמו מידו אין הבוועל נהרג עליו,

שיעורי ר' שמואל מסכת סנהדרין דף פב עמוד א

משא"כ בבוועל ארמית דקנאין פוגעין בו, נראה דאי"ז מחיובא דבוועל ארמית בפרהסיא דבשעת מעשה קנאין פוגעין בו, דנהי דזהו גורם לו ליהרג ע"י קנאין, מ"מ אי"ז מחיובא דמעשיו דבוועל ארמית, אלא דכך נתקבלה הלכה דבשעת מעשה יש רשות לקנאין לפגוע בו, וע"כ חשיבי הקנאין רודפין לגבי הנרדף עצמו, מדינא דהבא להרגך, [ונהי דלית בהו חיובא דרדיפה ואדם אחר ההורג לקנאין נהרג, כיון דברשות קרדפי, וכמש"כ הרא"ש, מ"מ נרדף עצמו יכול להרגו מדין הבא להרגך, דבזה ל"צ לחיובא דרדיפה, וכדלעיל דע"ב ס"ק קכ"ו].

ועפי"ז נראה לבאר לישנא ד"ולא עוד", די"ל דאילו הי' הדין ד"קנאין פוגעין בו" חיובא דבוועל ארמית, אזי הי' הדין דמורין כן, דכיון דזהו חיובו דיש רשות לקנאין לפגוע בו, הדעת נותנת דגם מורין כן, ומכיון דאין מורין כן, ה"ט משום דאי"ז בגדר חיובא דבוועל ארמית, אלא דכך נתקבלה הלכה דיש היתר ורשות לקנאין לפגוע בו בשעת מעשה, ובזה הוא דקאמרי' הלכה היא

דף מקורות

ואין מורין כן. - ולהכי תו יש לו דין רודף לגבי הנרדף מדינא דהבא להרגך, כיון דאי"ז מחיובי המעשה וכשנ"ת. וזהו דקאמר "ולא עוד", כלו' דלא זו בלבד דאין מורין כן, אלא דמשו"ה יש לו גם דין רודף, וזו"ק.

חידושי הר"ן מסכת סנהדרין דף פב עמוד א

מ"ט רודף הוא. פי' אף על פי שברשות הוא עושה וגם שהוא מצווה בדבר אין האחר נהרג עליו מאחר שאין עושה ברשות ב"ד אבל זה שהוא בא על הכותי' אין הקנאין פוגעין בו כדי להצילו מן העבירה שכבר נדבק בה אלא לעשות בו נקמה והבא להרגך השכם להרגו בכל שאינו מחוייב מיתת בית דין בדבר:

רמב"ם הלכות איסורי ביאה פרק יב הלכה ה

ואין הקנאי רשאי לפגוע בהן אלא בשעת מעשה כזמרי שנאמר ואת האשה אל קבתה אבל אם פירש אין הורגין אותו,

טור אבן העזר הלכות אישות סימן טז

ואין רשאי לפגוע בו אלא בשעת מעשה אבל פירש ממנה אין הורגין אותו וההורגו נהרג עליו

אור החיים במדבר פרק כה פסוק ח

(ח) וידקר את שניהם וגו'. קשה בשלמא דקירת איש ישראל כמשפט ההלכה שקנאים פוגעים בו אבל האשה אינה חייבת מיתה ואינה מצווה, ואם על חששת היותה אשת איש לא היתה נהרגת על הספק, ואפשר שדן בה משפט הבהמה דכתיב (ויקרא כ) ואת הבהמה תהרוגו, וכתיב (יחזקאל כג) אשר בשר חמורים בשרם.